

LIETUVOS RESPUBLIKOS SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTRO
Į S A K Y M A S

**DĖL DARBO SU SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOMIS METODINIŲ REKOMENDACIJŲ
PATVIRTINIMO**

2003 m. gruodžio 17 d. Nr. A1-207
Vilnius

Igyvendindama Lietuvos Respublikos skurdo mažinimo strategijos įgyvendinimo 2002–2004 metais programos, kuriai Lietuvos Respublikos Vyriausybė pritarė 2002 m. lapkričio 7 d. nutarimu Nr. 1753 „Dėl Lietuvos Respublikos skurdo mažinimo strategijos įgyvendinimo 2002–2004 metais programos“ (Žin., 2002, Nr. 109-4825), 73 priemone,

t v i r t i n u Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodines rekomendacijas (pridedama).

SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTRĖ

VILIJA BLINKEVIČIŪTĖ

PATVIRTINTA

socialinės apsaugos ir darbo ministro
2003 m. gruodžio 17 d. įsakymu Nr. A1-
207

DARBO SU SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOMIS METODINĖS REKOMENDACIJOS

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos (toliau vadinama – Metodinės rekomendacijos) skirtos specialistams, organizuojantiems ir vykdančioms socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis.

Metodinių rekomendacijų tikslas – pateikti specialistams siūlymus, kaip padėti socialinės rizikos šeimai, išgyvenančiai socialinę psichologinę krizę, spręsti problemas, taikant prevencines ir intervencines priemones.

II. SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMA

2. Socialinės rizikos šeima – tai šeima, kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikę ir kurios neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi. Tokios šeimos nesugeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių, be to, bendravimo būdas tokiose šeimose žymiai apriboja vaiko galimybes išreikšti poreikius ir jausmus. Vaikai, augantys tokiose šeimose, turi labai žemą savęs vertinimą, nesitiki, kad jų poreikiai yra svarbūs ir gali būti patenkinti, neturi tinkamų socialinių įgūdžių.

3. Paprastai išskiriami šie socialinės rizikos šeimų tipai:

vienas arba abu tėvai turi žalingų įpročių ar kompulsijų (neįveikiamų potraukių) – vartoja kvaišalus, demonstruoja palaidą seksualinį elgesį, lošia azartinius žaidimus, serga bulimija ar anoreksija, per daug laiko praleidžia darbe;

vienas ar abu tėvai grasina ar naudoja fizines bausmes, kaip pagrindinę disciplinos priemonę. Vaikai gali būti fizinio smurto liudininkais arba priversti dalyvauti baudžiant brolius ir seseris, arba gyvena baimėje dėl galimų agresijos protrūkių;

vienas arba abu tėvai naudoja vaikus kaip savo nuosavybę, kurios pagrindinis tikslas tenkinti tėvų fizinius ir emocinius poreikius (pvz., depresiška mama niekur neleidžia vaiko, nes jai liūdna vienai);

vienas arba abu tėvai netenkina arba grasina netenkinti vaiko gyvybiškai svarbių poreikių (aprūpinti valgiu, drabužiais, neleisti ilsėtis);

vienas arba abu tėvai naudoja stiprią autoritarinę kontrolę, kaip auklėjimo priemonę;

šeima fanatiškai seka tam tikrais tikėjimais ar stereotipais (religiniais, finansiniais, politiniais ir pan.), besąlygiškai reikalaujama vaiko paklusimo.

4. Šeimos išsituokia dėl nuolat vykstančių konfliktų jose, o tai neišvengiamai veda prie sistemingo vaiko žalojančio elgesio pasireiškimo.

Socialinės rizikos šeimose vaikai gali būti:

verčiami pasirinkti vieno iš konfliktuojančių tėvų pusę;
mokomi neigti realybę – kai tėvai neigia, kad tai, ką vaikas mato ir/ar jaučia, yra tiesa (pvz., mama teigia, kad girtas tėvas yra tik pavargęs, rėkianti mama – nepikta, o mylinti ir jos nereikia bijoti bei pan.);
ignoruojami, nevertinami, kritikuojami dėl to, ką jie galvoja ar jaučia;
perdėtai kontroliuojami ir /arba globojami (tėvai nustato ypatingai griežtas sąlygas dėl laisvalaikio, draugų pasirinkimo, drabužių ir pan.);
emocioniškai atstumti;
atriboti nuo bendravimo su kitais šeimos nariais, nuo dalyvavimo bendruomeninėje veikloje;
skatinami vartoti alkoholį ar/ir narkotines medžiagas;
neprižiūrėti, alkani, purvini, neturintys priemonių ir galimybių lankyti mokyklą ir pan., t.y. netenkinami jų fiziniai ir dvasiniai poreikiai;
patiriantys fizinę prievartą – būti mušami, spardomi, deginami;
seksualiai tvirkinami.

Pagalbos socialinės rizikos šeimai, išgyvenančiai socialinę psichologinę krizę ir esančiai rizikos grupėje dėl netinkamo elgesio su vaikas, problema turėtų būti sprendžiama iš karto dviem paralelinėmis kryptimis – prevencijos ir intervencijos.

III. PREVENCIJA

5. Prevencija – tai sukūrimas ir stiprinimas tų visuomenės elementų ar struktūrų, kurios skatina šeimos stiprinimą ir vaikų, kaip individų, galinčių laisvai galvoti ir moraliai veikti, ugdymą.

Tai priemonių visuma, kurios padeda šeimai sėkmingai funkcionuoti ir konstruktyviai spręsti jų gyvenime kylančias problemas. Rimta prevencinė strategija turi orientuotis į ilgai trukusiančią asmens ir visuomenės kaitą, tačiau ji neįmanoma be trumpalaikių ir laiku panaudotų priemonių, t.y. greitos ir neatidėliotinos pagalbos šeimai krizinių išgyvenimų laikotarpiu – skyrybos, darbo praradimas, artimųjų netektis ir kt.

6. Bendro pobūdžio priemonės – tai priemonės, kuriomis siekiama stiprinti šeimos ir kiekvieno jos nario pozicijas visuomenėje:

- įstatymai, stiprinantys šeimos gerovę;
- lygių galimybių ir žmogaus teisių užtikrinimas;
- ekonominių galimybių plėtotė, užtikrinanti materialinį savarankiškumą;
- socialinės politikos tobulinimas;
- šeimos institucijos pozityvaus įvaizdžio stiprinimas visuomenėje;
- sveikatos apsaugos užtikrinimas.

7. Svarbus yra tėvų švietimas. Jiems turi būti suteikiamos žinios, akcentuojant šeimos, mamos ir tėvo, šiltų humaniškų santykių svarbą, apie tai, kaip auginti vaikus, kaip spręsti iškilusius neaiškumus, kaip išreikšti jausmus, kaip įveikti krizes. Dažnai mamos ir tėčiai neturi elementarių žinių, kaip prižiūrėti ir maitinti kūdikį, kaip išmokyti vaiką tvarkos, kaip padėti jam mokytis, kuo rengti ir pan. Paauglystėje dažna šeima susiduria su naujomis problemomis dėl vaikų vystymosi ir amžiaus tarpsnių ypatumų nežinojimo. Neretai tėvai nemoka valdyti savo pykčio, nesusigauja jausmuose, turi asmeninių problemų.

Švietimo strategijos tikslai yra:

- suteikti šeimoms įgūdžius, reikalingus sėkmingai funkcionuoti ir ugdyti vaikus;
- pagilinti visuomenės supratimą apie krizes, jų įveikimo būdus ir priemones;
- keisti visuomenės požiūrį į smurto naudojimą šeimoje ir vaikų auklėjime;
- pateikti specifinę informaciją, kur galima kreiptis pagalbos.

Galimos temos:

- vaikų priežiūros žinios ir įgūdžiai;
- vaikų disciplinavimo žinios ir įgūdžiai;
- skirtingo amžiaus vaikų vystymosi ypatumai ir poreikiai;
- motinos ir tėvo vaidmuo vaikų priežiūroje ir ugdyme;
- vaiką žalojantis elgesys ir jo pasekmės;
- impulsų kontrolė ir pykčio valdymas;
- vaikų krizės, kaip atpažinti ir padėti vaikui;
- vaikų psichologinio atsparumo ugdymas.

Švietimą vietinėje bendruomenėje gali atlikti įvairių sričių profesionalai – pedagogai, psichologai, gydytojai, medicinos seselės, taip pat parengti savanoriai, nevyriausybinės organizacijos.

8. Krizės metu svarbu suteikti pagalbą šeimai. Užsitęsę konfliktai, skyrybos, artimo žmogaus netektis, ryškūs socialiniai ir/ar ekonominiai pasikeitimai, traumos – neišvengiamai sukelia šeimai daugybę problemų ir stiprių emocinių išgyvenimų. Užsitęsusi krizė sutrikdo šeimos funkcionavimą, sukelia naujas problemas, dažnai veda į gilėjančią depresiją ir neviltį. Šeimos ir individualus konsultavimas, krizių įveikimo tarnybos turi būti prieinama kiekvienam šeimos nariui – tiek suaugusiam, tiek vaikui. Dažnai šeimai, atsidūrusiai krizėje, kad ji ją sėkmingai įveiktų, reikalinga tiek socialinė, tiek psichologinė pagalba.

Socialinė pagalba:

emocinė – išklausymas, emocinis palaikymas, atjauta, pastangų įvertinimas;

informacinė – informacijos šaltinių nurodymas, konkrečios informacijos apie tai, kur kreiptis, kokia parama gali būti suteikta, kokie yra pagalbos būdai, kokios paslaugos ir kokiomis sąlygomis gali būti teikiamos, suteikimas;

realios situacijos įvertinimas – padėti šeimai suprasti, kokia yra reali jų buitinė ekonominė padėtis;

nuostatų, jausmų, vertybių įvertinimas – padėti šeimai įvertinti realią psichologinę situaciją;

konkreči – finansinė parama, pagalba atliekant konkrečius darbus – apsipirkimas, skalbimas, mokesčių mokėjimas, nuvežimas pas gydytoją ir kt.

Psichologinė pagalba:

telefono pagalbos linijos, krizių centrai, patyrusiems smurtą, praradusiems būstą, psichologinis konsultavimas vaikų ir suaugusių individualiai ir/ar grupėje, psichologinė pagalba smurto ar savižudybės liudininkams, krizių intervencijos komandos, šeimos / situoktinių konsultavimas, savitarpio paramos grupės.

Pagalbą krizių metu gali suteikti socialiniai darbuotojai, psichologai, socialiniai pedagogai, tam specialiai parengti savanoriai, religinės organizacijos.

IV. INTERVENCIJA

9. Intervencija yra šeimos išsaugojimui skirta veikla – veiksmai, nukreipti įveikti šeimos krizę, kuri gali vesti į vaiko atskyrimą nuo šeimos dėl jį žalojančio elgesio. Tai yra loginių žingsnių seka, kuri užtikrina, kad klientas (šeima ar/ir smurtą patyręs vaikas) gautų reikalingą kokybišką ir efektyvią pagalbą. Intervencija – tai pagalbos plano kartu su klientu sudarymas ir jo įgyvendinimas.

Paslaugos šeimai turėtų būti suteikiamos savivaldybės lygmenyje, naudojantis egzistuojančiais resursais ir skatinant naujų paslaugų atsiradimą ir vystymą. Šie veiksmai yra skirti užtikrinti vaiko saugumą jo paties namuose, padėti šeimai įgyti naujų sveikų funkcionavimo įgūdžių, pagerinti tėvystės įgūdžius ir patenkinti būtinus šeimos poreikius – saugumą, pastovumą bei vaiko ir šeimos gerovę.

Saugumas – pirmiausia vaikai yra apsaugoti nuo fizinio, emocinio ir seksualinio smurto ir nepriežiūros, vaikai yra saugūs savo namuose.

Pastovumas – vaiko gyvenimo sąlygos pastovios ir stabilios, šeimos santykių tęstinumas atitinka vaiko poreikius.

Vaiko ir šeimos gerovė – šeima turi galimybes patenkinti savo vaikų poreikius, vaikai turi galimybę tenkinti socializacijos ir lavinimosi poreikius, gauti reikalingą fizinę ir dvasinę pagalbą.

10. Šeimoje kylanti problema dažniausiai yra kompleksinė problema, reikalaujanti koordinuoti įvairių sričių specialistų ir vietinių bendruomeninių organizacijų pastangas. Resursų klausimas yra labai svarbus, bet ne esminis. Intervencijos esminis sėkmės veiksnys – tarpdisciplininis bendradarbiavimas ir įvairių specialistų pastangų koordinavimas. Tarpdisciplininis požiūris apima visas formalias ir neformalias priemones, kurias galima panaudoti, kad padėtume disfunkcinei šeimai tapti saugia, pastovia ir užtikrinančia jos narių gerovę.

Koordinuojant paslaugų teikimą ir vengiant dubliavimo bei spragų, specialistai ir kiti bendruomenės atstovai turi dirbti, siekdami:

visapusiškai suvokti problemos sudėtingumą ir jos padarinius;

sužinoti daugiau apie kitas tarnybas ir galimus resursus;

padidinti išlaidų už paslaugas efektyvumą;

patenkinti įvairias šeimos reikmes;

vystyti įvairias bendradarbiavimo galimybes ir vienas kitą paremti;

įgyvendinti sprendimus, kurie apimtų visus problemos aspektus.

Bendros pastangos gali tapti iššūkiu įvairių žinybų atstovams, kurie turi skirtingą išsilavinimą ir kartais skirtingą požiūrį į problemos sprendimą. Tarpusavio supratimui ir bendradarbiavimui išvystyti reikia laiko. Sunkumai, išskylantys bendradarbiaujant gali priklausyti nuo visos eilės veiksnių, tokių kaip: darbo krūvis, asmeninės nuostatos į egzistuojančią problemą, resursų stoka, tarpžinybinė konkurencija, skirtingi prioritetai, skirtinga vartojama profesinė kalba ir kt. Tarpdisciplininis bendradarbiavimas reikalauja pasiruošimo vertinti kiekvienos srities statusą ir indėlį, kantrybės ir pasitikėjimo.

Bendrų pastangų privalumai:

geresnis socialinės rizikos šeimos ir jos problemų suvokimas;
rizikos šeimos yra anksčiau išaiškinamos ir joms gali būti suteikta laiku ir mažiau kainuojanti pagalba;
visapusiškas situacijos vertinimas, veiksmų planavimas ir įgyvendinimas;
efektyvus įvairių organizacijų bendradarbiavimas ir tarpusavio parama;
efektyvesnė, tenkinanti visapusiškas šeimos reikmes, parama.
Rekomenduojami tokie tarpdisciplininės komandos dalyviai:
medicinos darbuotojai – slaugės, medicinos seserys, gydytojai;
vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojai;
švietimo sistemos darbuotojai – mokytojai, mokyklų psichologai, socialiniai pedagogai, spec. pedagogai;
teisėsaugos pareigūnai;
tėvai, globėjai (rūpintojai);
nevyriausybinių organizacijų darbuotojai.

11. Tam, kad komanda sėkmingai dirbtų ir siektų užsibrėžtų tikslų, būtinas aiškus vaidmenų pasiskirstymas, apibrėžiant kiekvieno dalyvio kompetencijos ir atsakomybės ribas. Vaiko teisių apsaugos tarnyba, kurdama tarpdisciplininę komandą, turėtų įvertinti vietoje egzistuojančias reikalingas institucijas ir konkrečius žmones ir sudaryti su jais ilgalaikes ar trumpalaikes bendradarbiavimo sutartis. Tai įgalintų turėti pastovius partnerius ar efektyviau įtraukti bendruomenę į socialinės rizikos šeimų problemų sprendimą.

Visų sričių specialistai, dirbantys su vaikais ir šeima, turi mokėti atpažinti socialinės rizikos šeimos požymius. Taip pat jie turi būti susipažinę su tinkamais reagavimo į šią problemą būdais. Pedagogai, policijos darbuotojai, gydytojai, kunigai, būrelių, klubų vadovai ir kt., kasdien susiduriantys savo darbe su vaikais ir šeimomis, turi turėti pakankamai žinių, kad galėtų identifikuoti šeimą, kuriai reikia pagalbos. Kilus įtarimui, kuris pasiekia vaiko teisių apsaugos tarnybą, pastaroji kartu su tarpdisciplinine komanda turėtų pradėti planuoti intervencijos veiksmus.

12. Intervencijos žingsniai:

kliento identifikavimas – socialinės rizikos šeimos nustatymas;

kliento įvertinimas – kaip skubiai reikia imtis priemonių, koks rizikos laipsnis vaikų saugumui ir gerovei;
darbo su socialinės rizikos šeima veiksmų plano sudarymas ir įgyvendinimas;

darbo su socialinės rizikos šeima rezultatų įvertinimas ir tolesnių veiksmų planavimas.

12.1. Kliento identifikavimas – socialinės rizikos šeimos nustatymas.

Informacija apie šeimoje kylančius nesklendumus ir problemas gali pasiekti vaiko teisių apsaugos tarnybą pačiais įvairiausiai būdais – tiesioginis policijos pranešimas, pedagogas pasidalijo savo įtarimu, mama, atėjusi pašalpos, išsakė sudėtingas psichologines problemas, kaimynų pateikta informacija, gydytojo susirūpinęs skambutis ir pan. Darbuotojas, gavęs informaciją, kuri kelia susirūpinimą ir pirminį įtarimą, privalo skubiai surinkti konkrečią informaciją – faktus, kad galėtų patvirtinti arba paneigti pirminį įtarimą.

Būtina:

susitikti su pirminės informacijos šaltiniu ir surinkti tikslią informaciją – kas, kur, kada, ką darė, iš kur jam tai žinoma ir kt.;

identifikuoti, kas dar galėtų suteikti svarbios informacijos;

gerai pasirengti ir apgalvoti tiesioginio susitikimo su šeimos nariais tikslus (ypatingai įtariamo smurto atvejais).

Vaikai dažniausiai prievartą patiria šeimoje, smurtautojai daugeliu atveju yra gerai vaikui pažįstami žmonės, giminaičiai. Vaikai patys nepasakoja apie patirtą skriaudą arba/ir paklausti oficialių asmenų nekalba dėl įvairių priežasčių:

bijo prievartautojo;

mano, kad niekas juo nepatikės;

kaltina patys save dėl to, kad yra mušami ar kitaip skriaudžiami;

bijo bausmės;

mano, kad jiems niekas negali padėti;

bijo, kad nemylės, jei jie kam nors papasakos, bus išdavikai;

bijo, kad jeigu kam nors apie tai pasitars, tai tas pats atsitiks su jų seserimis ar broliais;

mano, kad taip su jais atsitiko, nes jie yra labai blogi, gėdijasi;

jeigu skriaudikas yra giminė ar draugas, vaikai nieko nesako, nes nenori, kad kas blogo būtų jiems daroma;

pasitiki suaugusiais ir nežino, kad toks jų elgesys yra nusikalstamas ir kad taip su vaikais elgtis negalima;
neranda tinkamų žodžių papasakoti apie prievartą, ypač seksualinę prievartą, nežino, kam gali papasakoti.

Kad vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojas galėtų užmegzti efektyvų kontaktą su šeima ar/ir vaiku, kas vėliau jam padės konstruktyviai bendradarbiauti, būtina turėti:

- efektyvius bendravimo įgūdžius:
 - empatišką priėmimą – sugebėjimą suprasti, ką kitas žmogus jaučia, ir tuos jausmus priimti;
 - besąlyginę pozityvią pagarbą – priimti žmogų be kritinio vertinimo;
 - nuoširdumą – prisistatant, išreiškiant susirūpinimą visa šeima ir kiekvienu jos nariu atskirai;
 - tikslų ir laukimų aiškumą – nebendradarbiavimo dažna priežastis yra aiškių tikslų nebuvimas arba nerealistiški laukimai. Tikslai turi būti aiškūs ir konkretūs, apibrėžti aiškiai nusakomais veiksmais;
 - aktyvų klausymą – savo kūnu ir žodžiais parodant, kad jums tikrai įdomu, ką kitas žmogus sako; gebėjimą spręsti problemas ar valdyti krizę;
 - žinias apie vaikų vystymosi amžiaus tarpsnių ypatumus:
 - skirtingo amžiaus vaikų sugebėjimą suprasti ryšius ir pasekmes, žodžiais išreikšti patirtį, veikti savarankiškai;
 - vaiko – suaugusiojo santykių ypatumus (pvz., smurtą patyręs vaikas gali nepasitikėti jokiais suaugusiais žmonėmis, tvirkinamas vaikas gali bandyti atkartoti seksualizuotą patirtį, vaikai gali bijoti oficialių asmenų, nes jie išardys šeimą ir t.t.);
 - temperamentų skirtumai.
 - Rekomendacijos, siekiant efektyvaus kontakto su vaiku:*
 - kalbėkitės su vaiku jo akių lygyje – sėdėkite ant grindų, ar ant mažos kėdutės, atsitūpkite ir pan.;
 - kalbėkite vaikui suprantama kalba, užsiimdami jam pažįstama veikla – žaidimais, istorijų pasakojimu, pasakų sekimu, piešdami ir pan.;
 - pasirūpinkite vaiko poreikiais tuoj pat ir tinkamais būdais – duokite atsigeriti, leiskite į tualetą, išgirskite jo mintis ir norus;
 - kalbėdamiesi „sekite paskui vaiką“ – t.y. stebėdami ir būdami su konkrečiu vaiku, nuspręskite, kiek tiesmukiškas ir atviras jūs galite būti, kokių tempu judėti ir kt.;
 - būkite patikimas, t.y. laikykitės savo žodžio, susitarimų, konfidencialumo principų;
 - sukurkite saugumo atmosferą – t.y. leiskite vaikui pajusti, kad su jumis jis ne tik fiziškai, bet ir psichologiškai saugus, kad jūs jo nepažeminsite ir atsiliepsite į jo poreikius.
- Kontakto užmezgimo strategijos skirsis su skirtingo amžiaus vaikais. Svarbu nepamiršti, kad biologinis vaiko amžius ne visada atspindi tikrąjį jo išsivystymo lygį, ir atsižvelgti į konkretaus vaiko konkrečius sugebėjimus.
- 12.2. Kliento įvertinimas – kaip skubiai reikia imtis priemonių, koks rizikos laipsnis vaikų saugumui ir gerovei.
- Įvertinimo tikslas yra nustatyti, kaip skubiai ir kokių priemonių reikia imtis, kad būtų suteikta reikalinga pagalba šeimai.
- Vaiko saugumo įvertinimas – ar šeimoje yra tiesioginė grėsmė vaiko fizinei ir psichinei sveikatai, ar yra kas jį apsaugo. Vienas sunkiausių sprendimų, kuriuos vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojai turi priimti, yra įvertinti vaiko saugumą ir riziką dėl vaiką žalojančio elgesio ir nuspręsti, kokioms sąlygoms susidarius vaikas turi būti paimtas iš šeimos, kad būtų užtikrintas jo saugumas.
- Atliekant įvertinimą, svarbu visų bendradarbiaujančių pusių tikslus susitarimas ir bendras supratimas, kas tai yra vaiką žalojantis elgesys.
- Vaiką žalojančio elgesio skalė apima veiksmus nuo intencinių smurtinių (mušimas ranka ar įvairiais daiktais, spardymas, smauginimas, stumdymas, tyčiojimas ir orumo žeminimas, tvirkinimas) iki aplaidumo ir nepriežiūros, nesugebėjimo tenkinti pagrindinių vaiko poreikių.
- Siūlomas rizikos įvertinimo modelis gali būti naudojamas sprendžiant sudėtingą dilemą tarp vaiko saugumo ir šeimos išsaugojimo.
- Fizinė prievarta* – smurtiniai arba kiti neatsitiktiniai veiksmai, kurie sukelia vaikui skausmą ir gali sukelti sveikatos ir/ar vystymosi sutrikimus. Tai – mušimas ranka, spardymas, mušimas įvairiais daiktais, smogimas, stumdymas, bet koks skausmo sukėlimas, kūno sužalojimo grėsmė.
- Fiziniai požymiai:
- mėlynės, jų vieta (pvz., vaikai retai patys susižaloja sėdmenis), konfigūracija (gali nurodyti, koks daiktas buvo naudojamas, kad atsirado mėlynė), kiekis (daugybinės, skirtingų spalvų mėlynės rodo, kad yra kelių skirtingų dienų sumušimai);
 - nudegimo žymės;
 - patinimai, pabrinkimai gumbai;
 - nubrozdinimai, nutrynimai, žaizdos, įdrėskimai ir kiti odos sužeidimai;
 - lūžimai;
 - įvairaus laipsnio užgijimo žaizdos.
- Vaikai nenoriai kalba apie šiuos „požymius“, dažniausiai sako patys ar atsitiktinai susižeidę.

Elgesio požymiai:

vaikas bijo suaugusių žmonių;

vaikas išsigąsta, kai kas nors šalia verkia;

vaikas išsigąsta dėl netikėtų kito žmogaus judesių;

vaikas išsigąsta netikėtų garsų;

vaikas yra agresyvus, piktas arba atsiribojęs;

vaikas bijo tėvų, bijo eiti namo;

vaikas apsirengęs netinkamais oro sąlygoms drabužiais (pvz., drabužiai ilgomis rankovėmis karštą vasaros dieną gali slėpti mėlynės).

Dauguma socialinės rizikos šeimų naudoja fizines bausmes, kaip pagrindinę auklėjimo priemonę, taip pat dažnai vaikai yra fizinio smurto tarp tėvų liudininkai. Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojas turėtų įvertinti ir nuspręsti, kada šeimai reikia pasiūlyti mokytis efektyvių vaiko disciplinavimo būdų, o kada taikoma fizinė „bausmė“ kelia vaiko sveikatai ar gyvybei pavojų. Bet koks vaiko mušimas turėtų būti neskatinamas, tačiau skubių veiksmų reikėtų imtis, kai:

vaiko sužalojimai yra rimti arba suaugusiojo elgesys kelia rimtą grėsmę vaiko sveikatai – pvz., į vaiką buvo metamas peilis arba sunkūs daiktai, namuose yra ginklai, jais grasinama ar šaudoma, vaikas nustumtas nuo laiptų ir pan.;

mušimas per užpakalį, kojas – labiau panašus į „bausmę“, tuo tarpu mušimas per galvą, veidą, pilvą yra pavojingesnis ir kelia didesnę grėsmę vaiko sveikatai;

vaikas yra ypatingai jautrus fizinėms intervencijoms – pvz., kratymui, šalčiui ir pan.

Emocinė prievarta – vaiko kompetencijos ir savęs vertinimo tyčinis griovimas ar žymus trikdymas dėl žeminimo, bausmių ir normalių socialinių sąveikų slopinimo. Emocinė prievarta apjungia tiek ir veiksmus, nukreiptus prieš vaiką, pvz., žodinę agresyvią ataką, tiek ir neveikimą vaiko atžvilgiu, pvz., vaiko emocinį atstūmimą, užuojautos ir palaikymo nebuvimą:

pasityčiojimas;

žodinė agresija;

žeminimas, niekinimas;

gąsdinimas;

vaikas nuolatos verčiamas jaustis kaltu;

nuolatinis blogos savijautos sukėlimas vaikui;

parodymas, kad vaikas yra nemylimas ir nepageidaujamas.

Emocinės prievartos požymiai:

kalbos sutrikimai (mikčiojimas);

psichosomatiniai skundai (galvos, pilvo skausmai, alpimai);

nevalingas šlapinimasis ir tuštinimasis;

depresija;

destruktyvus ir autodestruktyvus vaiko elgesys;

vaikas yra nepasitikintis savimi, savęs vertinimas labai žemas, linkęs izoliuotis;

vaikas yra perdėtai nuolankus suaugusiam;

vaikas yra pasyvus, neiniciatyvus;

vaikas meluoja;

vaikas yra ne pagal amžių suaugęs arba ne pagal amžių vaikiškas.

Atskirti, kur baigiasi netinkamas psichologinis vaikų auklėjimas – dažnas kritikavimas, perdėta baimė dėl vaiko laisvalaikio ir kt., o kur prasideda emocinė prievarta, nėra paprasta. Emocinis vaiką žalojantis elgesys vertinamas tada, kai nuolatinis vaiko emocinių poreikių netenkinimas ir jo savijautos destrukcija tampa auklėjimo stiliumi, pastoviu elgesio modeliu. Tokie vaikai kaltinami dėl tėvų nesėkmių, ligų, savižudybių, skyrybų, dėl to, kad jie panašūs į „blogą tėvą/mamą“ ir pan. Toks „auklėjimas“ gali būti apibendrintas „tu esi toks niekam tikęs, kad geriau būtum negimęs“. Emocinė prievarta retai kada egzistuoja pati savaimė (gryna), ji dažniausiai pasireiškia kartu su fiziniu smurtu.

Vertinant emocinę prievartą taip pat reikėtų atsižvelgti į realias šeimos gyvenimo sąlygas – jei šeima tikrai gyvena pavojingoje kaimynystėje ir vaikai saugumo sumetimais neleidžiami į lauką, jei tėvai dėl darbo sąlygų priversti palikti vaikus vienus ir pan.

Seksualinė prievarta – suaugusio žmogaus veiksmai vaiko, jaunesnio nei 18 metų, atžvilgiu turint tikslą patirti seksualinį pasitenkinimą:

išprievartavimas arba mėginimas išprievartauti;

tvirkinimas;

vaiko panaudojimas pornografijai;

lytinių organų demonstravimas;
atviras kalbėjimas apie seksą, norint šokiruoti vaiką arba sukelti jo (jos) susidomėjimą;
leidimas ar skatinimas žiūrėti sekso filmus arba pornografinius žurnalus.

Fiziniai požymiai:

nėštumas;

lytiniu keliu plintančios ligos;

vaginalinės ar/ir šlapimtakių infekcijos;

neįprasti judesiai vaikstant ar sėdantis, sunkumas judėti;

suplėšyti su kraujo dėmėmis apatiniai drabužiai;

niežėjimas arba skausmas genitalijų srityje, sunkumai šlapinantis;

skausmas gerklėje, sunkumai ryjant;

krūtų, genitalijų srities, analinės angos traumos.

Elgesio požymiai:

nenori persirengti fizinio lavinimo pamokoms, dalyvauti fizinio lavinimo pamokose;

padidintas jautrumas;

vengia bendrauti su bendraamžiais;

bijo kurios nors lyties suaugusio žmogaus;

bijo kokio nors konkretaus žmogaus;

sutrikęs miegas – košmarai, baimė naktį;

dėmesio koncentravimo sutrikimai – vaikas išsiblaškęs, paskendęs savo mintyse;

lytinės identifikacijos problemos.

Požymiai, specifinei seksualinei prievartai:

keistas ir įmantrus, seksualiai nuspalvintas elgesys (gundymas, bučiniai);

seksualiniai žaidimai, lytinio akto imitacija su kitais vaikais, gyvūnais ar žaislais;

netikėtai išsamios, neatitinkančios vaiko amžiaus, žinios apie lytinius reikalus;

viešas masturbavimasis.

Žinia apie vaiko seksualinį tvirkinimą ar išprievartavimą gąsdina. Pirma suaugusiojo reakcija yra neigimas – „to negali būti“. Neigimas yra tiek asmeninė žmogaus, tiek ir visuomenės reakcija – „to negali būti šitoje šeimoje“, „to negali būti mūsų bendruomenėje“. Faktai rodo, kad seksualinio tvirkinimo atvejų yra visų sluoksnių šeimose, dauguma tvirkintojų yra vaikui gerai pažįstami žmonės, giminaičiai ir kad vaikai nėra linkę meluoti apie seksualinį tvirkinimą.

Nepriežiūra – ilgalaikis fizinių ir psichinių vaiko poreikių netenkinimas, dėl ko kyla grėsmė vaiko pilnaverčiam vystymuisi ir funkcionavimui:

biologinių vaiko poreikių netenkinimas – nesirūpinimas vaiko maitinimu (vaikas pastoviai yra alkanas), rengimu (vaikai neturi batų, ar šiltų drabužių žiemą), fiziniu saugumu, sveikata (vaikas negauna tinkamos medicininės priežiūros);

psichinių vaiko poreikių netenkinimas – nesirūpinimas vaiko socializacija, lavinimu;

palikimas, pametimas, išvijimas iš namų.

Fiziniai požymiai:

fizinio vystymosi sutrikimai (vaiko mažas ūgis, svoris);

vaiko išvaizda netvarkinga (purvinas veidas ir kūnas, purvini ir netinkantys drabužiai);

dantų ir burnos ertmės ligos;

vaikas nuvargęs ir apatiškas;

vaikas pastoviai alkanas;

vaikas nelanko mokyklos.

Elgesio požymiai:

vaikas prašo išmaldos, vagiliauja;

vaikas ilgai pasilieka mokykloje (anksti ateina, vėlai išeina);

vaikas sunkiai sukaupia dėmesį, mieguistas;

vaikas vartoja kvaišalus – alkoholį, narkotikus ir kt.;

vaikas neturi elementarių higienos įgūdžių;

vaikas neturi reikalingų mokyklai priemonių.

Pavojaus vaiko saugumui įvertinimas yra sudėtingas, bet būtinas darbas, kurį vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojas turi atlikti. Svarbu atsiminti, kad praeities elgesys yra geriausias ateities pranašas. Žiaurumo incidentai praeityje – smurtas prieš žmoną/vyrą, vaikus ar naminius gyvūnus – yra rimtas smurto rizikos ateityje veiksnys. Būdingos problemos vertinant ir priimant sprendimus yra:

vertinimus ir sprendimus įtakoja pačių darbuotojų asmeninė patirtis, įsitikinimai ir vertybės;

sprendimai priimami pagal analogiją (pvz., „ana šeima buvo panaši, o vėliau baigėsi blogai“); pagalbos šaltinių prieinamumas. Vaiko paėmimo iš šeimos dažnai galėtų būti išvengta, jei gyvenamoje vietovėje veiktų socialinių psichologinių paslaugų tinklas.

Vaiko teisių apsaugos tarnybos gali turėti parengtas rizikos įvertinimo formas, bet galutinis įvertinimas yra priimamas atidžiai išnagrinėjus ir įvertinus įvairius rizikos veiksnius, potencialius kiekvienos konkrečios šeimos ir bendruomenės resursus.

Veiksniai, kurie turi būti įvertinti, priimant sprendimą:

Veiksniai, susiję su vaiku:

amžius (negali savęs apsaugoti ir savimi pasirūpinti);

fiziniai ir protiniai sugebėjimai;

baziniai poreikiai (maistas, rūbai, miegas, pastogė) nėra patenkinti;

vaikas bijo būti namuose;

vaikas reikalauja būti paimtas iš namų;

vystymosi poreikiai (mokslas, socializacija) nėra patenkinti;

vaikas emociškai sutrikęs;

ypatingi poreikiai (pvz., vaikas su negalia) nėra tenkinami;

vaikas serga, ir tėvai atsisako gydyti;

socialiniai emociniai poreikiai nėra tenkinami;

autodestruktyvus vaiko elgesys, kurio tėvai negali sukontroliuoti – pvz., bandymai žudyti, kvaišalų vartojimas;

ryškūs, akivaizdūs patirto smurto ar nepriežiūros požymiai.

Veiksniai, susiję su tėvais:

žymios problemos socialiniame ir asmeniniame prisitaikyme;

negali kontroliuoti savo elgesio (pvz., dėl kvaišalų vartojimo, žiaurumo, psichinės būsenos);

chaotiškas elgesys su vaiku;

kaltina vaiką dėl savo problemų;

ypatingai neigiamas požiūris į vaiką (pvz., nekenčia, nepripažįsta savu, šlykštisi ir pan.);

bijo, kad gali prarasti impulsų kontrolę ir sužaloti vaiką;

prašo paimti vaiką iš jų;

motyvacijos stoka rūpintis vaiku;

vaikų priežiūros žinių ir įgūdžių stoka, nenoras mokytis;

tėvų buvimo vieta nežinoma ir/arba vaikas pamestas/paliktas;

nesmurtaujantis tėvas/motina negali apsaugoti vaiko nuo žalojančio elgesio (pvz., nesupranta, kas atsitiko, labai bijo, nes jam/jai yra grasinama, yra labai priklausomas nuo įtariamojo prievarta (ekonomiškai, psichologiškai, pagal religinius įsitikinimus ar kt.);

nesmurtaujantis tėvas/motina tiki įtariamojo prievarta ir smurtu žodžiais, stengiasi apsaugoti prievartautoją;

nebendradarbiauja su specialistais, nelinkę vykdyti paramos/gydymo plano;

netiki vaiku dėl patirtos prievartos (pvz., seksualinio tvirkینimo), kaltina patį vaiką dėl prievartos;

vaikų prievartos ir nepriežiūros faktai praeityje;

nepasinaudojo siūloma socialinių tarnybų pagalba praeityje.

Veiksniai, susiję su šeima/aplinka:

šeimoje intensyvūs konfliktai/stresai ar krizės, dėl ko kyla pavojus vaiko gerovei;

gyvenimo sąlygos, keliančios grėsmę gyvybei ir saugumui;

lėšų stoka, kad būtų patenkinti baziniai poreikiai;

vaikas yra pasikartojančio smurto namuose liudininkas;

galimybė smurtautojui pastoviai būti su vaikais;

paramos šaltiniai.

Veiksniai, susiję su žalojančiu elgesiu:

vaikas patiria fizinį smurtą, keliantį grėsmę jo sveikatai ir/ar gyvybei;

vaikas patiria nepriežiūrą ar nepriežiūra kelia grėsmę gyvybei;

prievarta prieš vaiką;

pastovi nepriežiūra;

pavojus dėl prievartos ateityje;

prievarta praeityje/jos dažnumas;

neadekvatus tėvų elgesys;

gąsdinimas fiziniu susidorojimu;

smurtautojas nesigaili, nesijaučia kaltas;
tėvai negali paaiškinti atsiradusių sužalojimų;
smurtautojas įvardytas ar ne, nustatytas ar ne;
seksualinė prievarta iš artimais ryšiais susijusio žmogaus, tvirkinimas;
faktai apie praeityje buvusį smurtą, jo lygį;
atsisakymas naudotis socialine psichologine pagalba;
žinomi faktai, kad praeityje įtariamasis skriaudė ar tvirkino vaikus;
žinomi prievartos faktai neigiami.

Veiksniai, susiję su intervencija:

tėvų galimybės pasikeisti;

tėvai nebendradarbiauja;

tėvai tinkamai nepasinaudojo anksčiau suteikta pagalba;

ankstesnės intervencijos (pvz., vaikas jau anksčiau buvo paimtas laikinai globai, tėvai buvo priverstinai gydomi);

problemos yra nuolatinės ir chroniškos;

neįpažįsta problemos, atsisako ką nors keisti;

neadekvatus/ nerealistiškas situacijos supratimas.

Rekomenduojama, kad galutinis padėties šeimoje įvertinimas būtų daromas surinkus visapusišką informaciją iš visų šaltinių, taip pat ir kitų institucijų ir profesionalų ir atidžiai įvertinus rizikos vaiko sveikatai ir gyvybei, priimant sprendimus:

dėl tolimesnio darbo su šeima (veiksmų plano sudarymo);

dėl vaiko paėmimo iš šeimos, jei nesmurtaujantis asmuo netiki vaiku ir negali arba nenori apsaugoti vaiko nuo žalojančio elgesio ateityje ir užtikrinti jo saugumą.

12.3. Darbo su socialinės rizikos šeima veiksmų plano sudarymas ir jo įgyvendinimas.

Darbo su socialinės rizikos šeima veiksmų planas turi būti orientuotas į tris sritis, t.y. vaiko saugumą, vaiko gerovę ir šeimos efektyvų funkcionavimą.

Konkrečių priemonių planas sudaromas atsižvelgiant ir įvertinat šeimos stipriąsias puses ir turimus pagalbos resursus bendruomenėje. Šie potencialūs pozityvaus pasikeitimo garantai gali būti:

Individualūs veiksniai:

asmenybės bruožai: geras savęs vertinimas, gera savikontrolė, adaptyvumas, gera sveikata, aktyvumo lygis (turi hobį ir interesus, dalyvauja visuomeninėje veikloje), kompetencija kurioje nors srityje, brandus, linkęs rizikuoti, turi viltį, tikintis, altruistiškas ir t.t.;

intelektas ir sugebėjimai – išsilavinimas, turi įgūdžių, sugeba spręsti problemas;

tarpasmeniniai įgūdžiai – sugeba sukurti, išlaikyti ir vystyti pozityvius ilgalaikius tarpasmeninius santykius, gali priimti meilę ir mylėti, gali sukurti santykius tiek su suaugusiais, tiek su vaikais;

stipri identifikacija su šeima, tėvyne, tam tikromis vertybėmis, tam tikra žmonių grupe.

Šeimos veiksniai:

palaikanti išplėstinė šeima – seneliai, giminės, krikšto tėvai ir pan., aiškūs emociniai ryšiai, galimybė išreikšti pozityvius jausmus;

aiški šeimos struktūra ir aiškios šeimos narių funkcijos;

bent su vienu iš tėvų vaikai turi stiprius emocinius sąitus, yra abipusis pasitikėjimas ir palaikymas;

šeimos moralė ir bendros vertybės.

Bendruomenės veiksniai:

priklauso bažnyčiai, yra religingi, tikintys;

naudojasi socialinėmis paslaugomis, priklauso kokioms nors bendrijoms, klubams ir pan.;

palaiko ryšius su mokykla, kaimynais, teigiamai reaguoja į bendruomenės pagalbą;

gyvenamojoje vietovėje sutvarkyta socialinių psichologinių paslaugų infrastruktūra.

Tarpdisciplininė komanda, visapusiškai įvertinusi šeimos padėtį, rizikos vaikų saugumui veiksniais ir pozityvius šeimos ir jos narių stipriąsias puses, kartu su šeima turėtų sudaryti veiksmų planą – paslaugų rinkinį, kuris reikalingas tai konkrečiai šeimai, kad būtų užtikrintas pakankamas vaikų saugumas, pakankamai kokybiškas šeimos funkcionavimas ir būtina šeimos gerovė. Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo vaidmuo yra esminis – jungiant, koordinuojant ir prižiūrint visas veiksmų plano grandis.

Rekomenduojami šeimos išsaugojimo paslaugų tipai:

Intensyvi krizinė pagalba šeimoje.

Šeimos krizei įveikti skirtos intensyvios (4–6 kartus per savaitę) paslaugos, kurių tikslas išmokyti šeimą būtinų vaikų priežiūros ir bendravimo įgūdžių. Darbuotojai (profesionalai ar savanoriai) yra parengti išmokyti tėvus bazinių vaikų poreikių tenkinimo įgūdžių. Jie dirba tik su keletu (2–3) šeimų vienu metu. Šis

modelis tinka šeimoms, kur naudojama fizinė prievarta – ar kaip pagrindinė auklėjimo priemonė, ar kaip tėvų impulsų nevaldymo, pervargimo, depresijos pasekmė.

Intensyvi pagalba gali būti derinama su šeimos ar individualia psichoterapija ir tėvų švietimu. Būtina medicininė pagalba ir socialinė parama turi būti suteikta.

Po intensyvios pagalbos kurso būtinas šeimos palaikymas ir priežiūra (1–2 kartus per mėnesį).

Šeimos palaikymo programa.

Ši intervencija nėra nukreipta į ūmios krizės sprendimą, bet skirta šeimoms, kur stebima chroniška vaikų nepriežiūros ir apleistumo problema. Tokia programa gali tęstis 16–18 mėn. ir apjungti įvairias pagalbos formas šeimai: maisto pristatymą, medicininę priežiūrą, įgūdžių mokymą, paramos grupes ir t.t. Šeimos, kurios nėra linę bendradarbiauti, turi būti išpėtos dėl galimo vaikų paėmimo, joms gali reikėti dažnesnių vizitų ir didesnės psichologinės pagalbos.

Psichoterapija.

Psichoterapija gali būti individuali vaikams ir tėvams, sutuoktiniams (porai), šeimai, grupinė, skirta spręsti konkrečias šeimoje kylančias problemas, „gydyti“ traumas ir/arba asmenybei augti.

Psichoterapijos taikymo būtinybę ir kokios rūšies psichoterapiją taikyti gali nuspręsti ir ją atlikti tik profesionalūs psichologai, psichiatrai, psichoterapeutai.

Jei psichoterapinis gydymas yra būtinas, tai asmuo turėtų jį gauti. Šis paprastas teiginys reiškia, kad vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojas turėtų pasirūpinti ne tik nukreipimu pas profesionalą, bet kartais gali reikėti pagalbos organizuojant susitikimus, padedant pasiekti specialistą, derinant apmokėjimo klausimus ir pan. Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojo pagalba taip pat gali būti reikalinga stiprinant ir palaikant motyvaciją tęsti gydymą.

Igūdžių mokymas.

Tai specialios mokymo programos, skirtos naujoms žinioms ir įgūdžiams įgyti. Įtraukti į specialias mokymo programas yra naudinga tiek smurtaujanti, tiek ir nesmurtaujanti tėva/motina. Tokias specializuotas programas gali parengti vaiko teisių apsaugos tarnybos, nevyriausybinės organizacijos, mokyklos, ligoninės ar pavieniai profesionalai, kuriuos galima pasitekti bendradarbiauti.

Mokymai tėvams:

skirtingų amžiaus tarpsnių vaikų ypatumai ir poreikiai;
vaiko elgesio reguliavimas;
konstruktyvus vaikų disciplinavimas ir ugdymas;
paauglio psichologiniai poreikiai;
konstruktyvus problemų sprendimas;
impulsų kontrolė ir pykčio valdymas;
tėvų vaidmuo vaiko mokymesi;
vaikų mokyklinės problemos – priežastys ir sprendimo būdai;
efektyvūs bendravimo su vaiku/partneriu įgūdžiai;
empatija – jausmų atpažinimas ir išraiška;
žalingų įpročių prevencija.

Mokymai vaikams:

asmeninis saugumas – geri ir blogi prisilietimai;
asmeninis saugumas – geros ir blogos paslaptys;
neagresyvaus elgesio įgūdžiai;
socialiniai įgūdžiai.

Bendruomeninė parama.

Bažnyčia, klubai, kaimynų susitikimai, talkos, veikla mokykloje, tarpusavio palaikymo grupės, įsijungimas į įvairias socialinės ir psichologinės pagalbos programas (pvz., „Big Brothers Big Sisters“, Skautai, Caritas, dienos centrai ir pan.).

Čia gali ir turi būti įjungta išplėstinė šeima, kaimynai, vaikų mokytojai, bendradarbiai, draugai. Dažniausiai tai yra savanoriška pagalba. Svarbu ne tik įvardyti paramos šaltinius, bet ir koordinuoti jų panaudojimą, pvz., paprašyti kunigo, kad suteiktų pagalbą, susisiekti su nevyriausybinėmis organizacijomis, kurios galėtų paremti vaikų laisvalaikį, suderinti su mokykla pagalbą vaikams moksle, suderinti su kaimynais vaikų priežiūros pagalbą, kai tėvai bus kursuose ir kt.

Svarbu taip pat „neperdozuoti“ ir neužtvindyti šeimos įvairiausia parama.

Pirminė prevencija ar intervencija ypatingais šeimai momentais.

Vaiko gimimas, persikėlimas į naują gyvenamąją vietą, darbo praradimas, netektis ir pan. visada yra papildomas stresas šeimai. Darbuotojai, kurie koordinuoja pagalbos šeimai veiksmus, turėtų būti pasirengę tam, kad šeimai gali reikėti papildomos pagalbos ypatingų įvykių šeimoje metu. Tokį palaikymą gali atlikti

pats vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojas, žinantis pagrindinius krizių intervencijos principus ir turintis efektyvius bendravimo įgūdžius, arba socialinis darbuotojas, ar parengtas savanoris, bažnyčios atstovas ir kt.

12.4. Darbo su socialinės rizikos šeima rezultatų įvertinimas ir tolesnių veiksmų planavimas.

Igyvendinus numatytą veiksmų planą, tarpdisciplininė komanda turi būti informuota apie pasiektus rezultatus ir aptarti tolimesnes priemones. Vėl turėtų būti atliktas šeimos įvertinimas, lyginant su ankstesne padėtimi ir įvertinant, kokie yra pasiekimai ir kokie įvyko pozityvūs ar/ir negatyvūs pasikeitimai. Tokiame įvertinimo susitikime turi dalyvauti šeima ir būti lygiaverčiu atsakingu už sprendimų priėmimą komandos partneriu, kuriuo yra tikima ir pasitikima.

Jei per visą intervencijos laikotarpį nėra pasiekta matomų pozityvių rezultatų, šeima nėra motyvuota keistis ir vaiko saugumo užtikrinimas ir pastovumas nėra garantuotas, komanda gali nuspręsti paimti vaiką iš šeimos ir, perdavus jį į laikiną globą (rūpybą), toliau tęsti darbą su šeimos nariais siekiant vaiko gražinimo.

Vaiko paėmimas iš šeimos – vaiko atskyrimas iš socialinės rizikos, žalojančios aplinkos. Vaikas turi būti paimtas, kai smurtas ar pastovi nepriežiūra namuose tęsiasi ir nesmurtaujantis tėvas/motina, negali (pvz., mama nežino, kaip galėtų pasipriešinti smurtaujančiam vyrui arba planas yra visiškai nerealistiškas) ar nenori apsaugoti vaiką nuo jį žalojančio elgesio. Fizinis vaiko paėmimas iš namų ypatingai traumuoja vaiką.

Reikia nepamiršti, kad:

padėties svarstymas su tėvais ar globėjais (rūpintojais) vaiko akivaizdoje tik padidina emocinę įtampą, sustiprina vaiko nusiminimą ir neviltį, gali provokuoti stiprias emocines reakcijas;

daugeliu atveju vaikai nenori palikti tėvų, net jei yra patyrę fizinę ar seksualinę prievartą. Jie gali nesuprasti, kad tai yra daroma jų labui ir gali priešintis paėmimui;

nedera reaguoti nepasitenkinimu į vaiko emocinius protrūkius. Išlikite ramūs ir palaikantys vaiką;

paimant vaiką reikia paimti ir būtiniausius jo daiktus, pvz., akinius, vaistus. Svarbu leisti vaikui pačiam pasiimti jam svarbius ir brangius daiktus – žaislus, nuotraukas ir kt.;

daugeliu atvejų vaikai jaučiasi kalti dėl to, kas atsitiko, ir suvokia paėmimą kaip bausmę. Derėtų kantriai vaikui išaiškinti, kad jis tikrai nėra kaltas dėl to, kas atsitiko, kad jis nepadarė nieko blogo, o yra paimtas iš namų tik dėl jo paties saugumo.

13. Darbas su socialinės rizikos dėl vaiką žalojančio elgesio šeimomis yra įvairiapusiškai sudėtingas. Darbuotojai, padedantys šeimai ir jos nariams įveikti socialinę-psichologinę krizę, nuolatos turi spręsti sudėtingus buitinius, ekonominius ir taip pat psichologinių išgyvenimų klausimus. Tam, kad profesionalai galėtų nuolatos motyvuotai kokybiškai vykdyti jiems iškeltus uždavinius, būtina nuolatinė profesinė priežiūra, padedanti įgyti reikalingų žinių, kaip tvarkytis besikeičiančiose situacijose, kaip bendrauti su krizę patyrusiais suaugusiais ir vaikais, kaip prižiūrėti save, kad išvengtum perdegimo sindromo darbe. Žmonės, dirbantys su krizės ištiktais, smurtą ar gyvenimo kataklizmus patyrusiais žmonėmis – tie, kurie kasdien susiduria su stresu, krizėmis, neviltimi, depresija, konfliktais, smurtu ir pan., patys patiria sunkumus susitvarkyti su kylančiu stresu, mažėja motyvacija, silpnėja atliekamo darbo prasmės supratimas ir vis mažiau patiriama pasitenkinimo savo darbu. Darbas su šiais klientais reikalauja didžiulės asmeninės emocinės investicijos. Padėti klientui susivokti savo jausmuose, emociškai palaikyti – tai būtina darbo dalis šalia visos eilės buitinių socialinių klausimų sprendimo. Dėl atliekamo darbo intensyvumo ir neišvengiamų emocinių ryšių su žmonėmis, kuriems jie padeda, socialiniai darbuotojai, psichologai, gydytojai ir kiti, dirbantys su intensyviais krizes išgyvenančiais žmonėmis, atsiduria perdegimo sindromo padidintos rizikos grupėje. Tai gali prasiveržti darbo kokybės ir efektyvumo mažėjimu, motyvacijos stoka, konfliktais su bendradarbiais, bloga nuotaika ir pan. Dirbant su disfunkcinėmis šeimomis, būtina sukurti ir įgyvendinti profesinės priežiūros ir palaikymo sistemą, kuri užtikrintų kokybišką ir efektyvų personalo darbą, konstruktyvų bendradarbiavimą ir apsaugotų darbuotojus, dirbančius krizių įveikimo srityje, nuo emocinio išsekimo ir „perdegimo“ darbe.